

ŠPJETARSKI VIKAR KLEMENT NAISTOTH IZ LOKE

To pot ne bomo povedali kaj posebno novega. Skoraj vsi arhivski podatki o možu, ki bi ga rad Ločanom predstavil, so že objavljeni in jih lahko le malenkostno dopolnim. Nekateri teh drobtin so zelo obrobne, druge pa vendarle osvetljujejo življenje in položaj moža, ki je živel ob koncu 15. in v prvih desetletjih 16. stoletja in je tudi Škofji Loki v čast.

Gre za vikarja Klementa Naistotha iz Loke, Bernardovega sina, katerega življenje bi bilo vredno tudi Pregljevega peresa ali Bevkove domišljije. Pognal je v loškem srcu slovenske domovine in se nato kot zelo ugleden v nekdanjem oglejskem patriarhatu razpel od Furlanijske (Beneške) Slovenije do štajerske ravnine. Gospod Klement je več kot pol stoletja pasel duše v Špjeteu Slovenov ob Nadiži, zvest čedadskemu kapitlju, ki je bil njegov prvi cerkveni gospod, in, kakor vse kaže, tudi tamkajšnjemu našemu človeku. Preživel je kaj burne čase, zraven pa tudi sam posegal v kulturno podobo svojega okolja.

Klement Naistoth je prvič stopil v našo zgodovinsko zavest šele leta 1894, ko je D. A. Guyon v italijanskem članku o Furlanijskih (Beneških) Slovencih prvič omenil njegovo ime, funkcijo in testament ob dveh listinah, ki ju je našel v arhivu v Špjetru.¹ Iz tega objavljenega vira so zajemali poznejši pisci, ki so Klementa omenjali navadno v zvezi z loškima umetniškima rojakoma Andrejem in Jernejem iz Loke.² Pravzaprav je med Slovence vnesel vednost o Klementu šele Simon Rutar. Pozneje pa se je Klementova podoba obogatila z objavo popotnega dnevnika Paola Santonina, tajnika oglejskih vizitatorjev na slovenskem ozemlju v letih 1496 in 1497,³ vse te podatke je na kratko povzel Milko Kos.⁴

Upajmo, da bodo arhivi razkrili še kakšno nadrobnost iz Klementovega življenja. Kaj pa lahko o njem povemo danes?

Ne vemo, kdaj se je rodil in kako je bil vključen med loške rojake. Na Loškem priimka »Naistoth« v srednjem veku namreč še nismo zasledili. Da, ponuja se celo malce dvoma, če je Guyon na listini ime pravilno prebral — kajti za njim ni originalnega podatka nihče več kontroliral. Zato za zdaj ostanimo pri Guyonovi transkripciji. Tudi ne vemo, kako je Klementa duhovniška služba pripeljala iz Loke v vas nad šumečo Nadižo. Vsaj leta 1480 je bil že kaplan v Špjetru Slovenov, dobrih 5 kilometrov od starodavnega Čedada, ki je v bračanskem predmestju imel še močan slovenski živelj. Tega leta je namreč Klement zapisan kot oporočna priča tamkajšnjega vikarja Petra (*presbyteri Petri vicarii curati S. Petri Sclaborum*) pri tem se omenjata tudi njegov oče Bernard in loško poreklo (*Clemens Bernardi Naistoth de Loch socius divinatorum ipsius testatoris*). Tedaj bi bil lahko star kakšnih 25 do 30 let, kar bi pomaknilo njegovo rojstno leto proti sredi 15. stoletja. Precej verjetno je, da je bil mož tudi slovenskega rodu ali da je vsaj slovenščino dobro obvladal, kar je bil nemara tudi eden pogojev za dušno pastirstvo med slovenskim ljudstvom

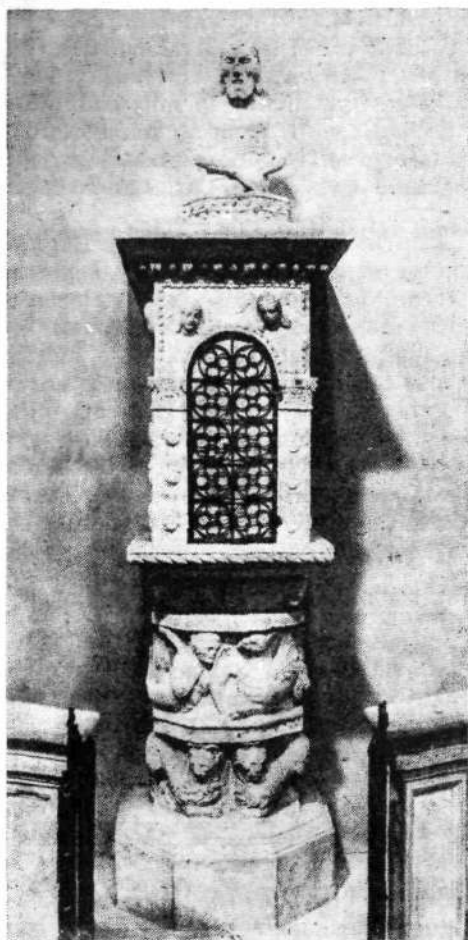
velike špjetarske župnije. Da je pri čedadskem kapitlju, kateremu je bila ta župnija podrejena že od leta 1192, dobro zapisan, bi dokazoval podatek, da ga je kapitelj že 7. marca 1480 imenoval od *beneplacitum* za špjetarskega vikarja, za upravitelja župnije, ki »je imela zelo številne in mnogo milj oddaljene podružnice po hribih«. Raztezala se je po dolinah in strminah ob rekah Nadiži in Aborni od Ažle in Klenja v pobočja Matajurja s Trčmunom in Matajurjem in po Nadiški dolini do Ronca in Mrsina in od Arbeča do Laz, Landarja in Brišč.

Oglejska cerkev mu je izkazala še drugo priznanje: Pietro, škof iz Bagnoreje, ki je tedaj upravljal oglejski patriarhat, ga je namreč imenoval 18. septembra 1484 še za župnika pri Sv. Juriju v Hočah pri Mariboru. Tako nabiranje župnij v eni osebi je bila nezdrava srednjeveška cerkvena praksa, imetniku župnije pa je prinašala lepe dohodke. Seveda se je pogosto zgodilo, da je župnik postransko duhovnijo komaj kdaj obiskal, pač pa je na njej vzdrževal vikarja namestnika. Hočka župnija je bila za Klementa gotovo dobra molža, ker je bila ena najstarejših in največjih na Spodnjem Štajerskem. O oglejski zaslobi govori tudi mandat, s katerim je oglejski generalni vikar Buzio de Palmulis 13. decembra 1485 z grožnjo izobčenja ukazal magistru Mihaelu Preprostu iz Laškega, da ne sme Klementa ovirati v uživanju in posesti hočkih župnijskih nadarbin, dasi je nekatere od teh ustanovil njegov brat, prejšnji hočki župnik Janez Preprost.

Seveda se je Klement zadrževal še naprej predvsem v Špjetru, vzporedno pa užival dohodke hočke župnije, kjer se kot župnik omenja še 31. julija 1498. Leta 1496, 7. julija, je patriarh Klementa celo odvezal dolžnosti bivanja v Hočah, vendar s pogojem, da si oskrbi tamkaj vrednega namestnika. Leta 1497 je bil tak Klementov namestnik duhovnik Mavricij, ki mu je 18. februarja patriarh ukazal, da mora plačati župniku Klementu dolžno najemščino, 1. junija 1499 pa je generalni vikar Francesco Mazonus velel — pač istemu duhovniku — Mavriciju iz Slivnice, da mora v 15 dneh poravnati pravice prejšnjega hočkega župnika Klementa, zdaj vikarja v Špjetru.⁵ Podoba je, da se je Klement hočki župniji odpovedal leta 1498.

Kaj je Klementa nagnilo k tej odpovedi? Ne vemo. Morda se je v Furlanjski Sloveniji bolj udomačil ali pa ga je tjakaj vlekla bližina čedadskega cerkvenega središča. V Špjetru je deloval več kot petdeset let: kot vikar od leta 1480 do 1531, že pred letom 1480 pa vsaj nekaj časa že kot kaplan.

O Klementovem ugledu govori tudi poročilo, da je spremljal leta 1492 koprškega škofa Jakoba Valaresso od 29. avgusta do 31. oktobra na vizitacijskem potovanju po Tolminskem, Gorenjskem in Koroškem. Na vizitacijskem potovanju škofa Pietra Carla iz Caorle (*episcopus Caprulanus*) leta 1486 se je škof s spremljevalci ustavil v Špjetru v domu »gospoda Klementa, tamkajšnjega vikarja«; Santonino ni pozabil zapisati, da so jedli odlične ribe, med katerimi je bil tudi dve libri težak lipan. — Leto pozneje, sedmega maja 1487, se je škof Peter odpravil na vizitacijsko potovanje v Savinjsko dolino in v Podravje in vzel s seboj Klementa kot »spremljevalca in vodnika«. Giuseppe Vale misli, da se je to zgodilo zaradi Klementovega znanja nemščine in slovenščine. Pot jih je peljala čez Tolmin in Grahovo na Loko in čez Vransko v Savinjsko dolino; med drugim so obiskali Novo cerkev, Konjice, Ptujsko goro, Studenice, Rogatec in — Klementovo štajersko župnijo Hoče. In prav tam so jih tako mučile stenice in bolhe, da župnik Klement najbrž ni bil deležen posebne pohvale, kar zadeva prenočišče... Pot je šla naprej čez Vitanje in

Današnja postavitev marmornatega tabernaklja v župnijski cerkvi v Špjetru Slovenov. Nosilni del sestavljata kapitela, ki ju je izklesal Gašper (Caspar) iz Tolmina, sam tabernakelj pa je izdelek Antonija Pilacorte. Oboje je nastalo po naročilu vikarja Klementa Nalstotha

Žički samostan v Celje, nato pa čez Kamnik in Loko na Tolminsko. Dne 8. junija so bili spet v Kobaridu.

V Špjetru je preživel vikar Klement gotovo prenekatero napete trenutke. Leta 1499 je Furlanija po nekajletnem miru spet trepetala pred velikim turškim napadom, ki pa je nazadnje prizadel predvsem njen zahodni del. Nemirne mesece je prinesla prva avstrijsko-beneška vojska, zlasti med obleganjem bližnjega Čedada v letih 1508—1509; avstrijska vojska je tjakaj pridrla po podboneški cesti mimo Špjetra. Leta 1511 je doživel veliki potres, ki je hudo prizadel Furlanijo in Kranjsko.

Ni dvoma, da je moral biti vikar Klement dokaj izobražen mož in zavzet tudi za likovno umetnost. Ne zdi se sicer verjetno, da bi bil prav po njegovem posredovanju prišel v Nadiško dolino na delo loški rojak, stavbar Andrej iz Loke, kajti leta 1477, ko je tamkaj zidal cerkev v Briščah in kapelo sv. Janeza Ev. v Landarski jami (Sv. Ivan v Čelé), bržčas Klement v Špjetru še ni imel večje besede, če je sploh že tamkaj bival. Pač pa je pritegnil ali vsaj z naročili podprl loškega slikarja Jerneja, katerega freske poznamo doslej v

Furlanijski Sloveniji v Kravarju v cerkvi sv. Lucije, (a te so nastale šele leta 1536, torej že po Klementovi smrti), v bližnjem Breginjskem kotu pa v cerkvi sv. Helene v Podbeli, ki jo je, na žalost, podrl zadnji potres. Več ko verjetno je, da je Klement zaposlil rojaka tudi v svoji špjetarski župnijski cerkvi, ki jo je dal okoli leta 1520 prezidati, morda zaradi nasledkov potresa v letu 1511. Prezidavo je zaupal stavbarju Gašperju iz Tolmina (Caspar de Tolmino), ki se je naselil v bližnjih Klenjah. To dokazujeta dva kapitela, ki sta bila svoj čas vdelana v slavolok novega poznogotskega prezbiterija; tisti z levoma je skoraj do pike enak slavoločnima kapiteloma v cerkvi v Čubcih v dolini Idrije (Judrio), kjer je Gašper na oglu prezbiterija vklesal svoje mojstrsko znamenje in ime: »1521 M(A)G(ISTER) CAS(PER) D(E) TVL(MINO)«. Drugi špjetarski kapitel krasi relief vojščaka v renesančnem oklepu, ki napada z mečem zmaja, pri čemer pa najbrž ne gre za boj sv. Jurija z zmajem. Seveda je bil Gašper še človek pozne gotike in ujet v gorenjsko-goriško stavbno izročilo zvezdasto rebrestih obokov, ki so, kot vidimo v prezbiteriju v Čubcih, bogato poživljeni s figuralnimi sklepniki in konzolami, pri klesanju figuralnih kosov pa se je že lahko oplodil z renesančnimi vzori. Primerek poljudnega renesančnega kiparstva je lahko videl celo v špjetarski cerkvi sami.

Omenjena slavoločna kapitela sta danes drugotno porabljena kot podstavek za prosto stoječ tabernakelj iz belega marmorja, ki je nekoč stal v prezbiteriju. Ta tabernakelj sporoča, da je bil Klement v zvezi tudi z najvidnejšim tedaj v Furlaniji (v Spilimbergu) delujočim kiparjem in klesarjem, Giovannijem Antonijem Pilacortejem. Ta je bil po rodu Lombardijec, je pa s svojim delom vtisnil furlanski kiparski dediščini v kamnu močan renesančen pečat. Špjetarski tabernakelj je datiran in signiran: »OP(VS) IO.ANTONI/. SPILI(M)B. 1500«. Edikula je okrašena z renesančnimi pilastri in z angel-skimi glavnicami, na vrhu pa je kip dopasnega trpečega Kristusa.

Kako je bil vikar Klement Naistoth povezan z umetniki — in s slovenskimi rojaki — dokazuje najlepše njegova oporočka, pri kateri sta bila za priči stavbar Gašper iz Tolmina in slikar Jernej iz Loke (*Caspere de Tulmino habitante in Clenia in Bartholomeo pictore de Loch*), dedinja pa je bila neka Primoževa Magdalena iz Brnasa, zaročena z Matejem iz Kobarida (*Magdalena Primosii de Vernasso nupta Mathaeo de Cavoreto*). Oporoko so sestavili leta 1531, ki je bilo tudi leto vikarjeve smrti.⁷ Na žalost ne vemo, v kakšni zvezi je bil Klement z dedinjo, ki je bila vsekakor slovenske krvi.

Tako je naš Ločan izdihnil daleč od rodnega mesta prav na zahodnem robu slovenskega ozemlja. Špjetarski župnijski arhiv je v 16. stoletju pogorel in z njim najbrž marsikakšen dokument, ki bi o Klementu povedal kaj več. A že to, kar zaslutimo iz skopih arhivskih sporočil in iz govorice kamnov, dokazuje, da je Loka rodila v Klementu moža, ki se je uveljavil z delom in ugledom tudi v senci častitljivega Čedadada. Umetnostna kultura, ki se je prav na loških tleh v dolgih stoletjih tako nenavadno močno izrazila prav do ljudske ustvarjalnosti, žari tudi iz Klementovega spomina.

Opombe

1. D. A. G(uyon), *Gli Sloveni del Friuli*, v: *Pagine Friulane* VI, 1894, str. 133. — 2. S. Rutar, *Beneška Slovenija*, 1899, str. 33. — F. Stelè, *Slikar Jernej iz Loke*, v: *GMDS-A*, IV-VI, 1923—25, str. 24 sl. — E. Cevc, *Stavbar Andrej in slikar Jernej iz Loke v Beneški Sloveniji*, i: *LR* VII, 1960, str. 101. — Isti, *Po sledovih Andreja iz*

Loke, v: *LR XXII*, 1975, str. 53. — Drugih manjših omemb ne bom našteval. — 3. G. Vale, Itinerario di Paolo Santonino, *Studi e testi* 103, Città di Vaticano 1943, str. 90, 174, 224, 241, 244, 249. — 4. M. Kos, O imenih nekaterih umetnikov na Slovenskem v srednjem veku, v: *ZUZ* nv. V-VI, 1959, str. 297. — 5. I. Orožen, *Das Bisthum und die Diözese Lavant* I, Marburg 1868, str. 304 sl. — Ker tedaj Klementovo službovanje v Špjetru Slovenov še ni bilo znano, je Orožen mislil, da gre morda za župnijo Sv. Petra pri Mariboru. Ta spodrsrljaj se je ponovil še pred kratkim v študiji Jožeta Mlinariča (Župnija Sv. Peter pri Mariboru do ustanovitve samostojnih župnij v njenem okviru v drugi polovici 18. stoletja, v: *ČZN* nv. 10 /XLV/, 1974, str. 283.). — 6. M. Pascolini, Un'opera di scultura nella chiesa parrocchiale di S. Pietro al Natisone, v: *Quaderni della FACE*, 41, 1973, str. 10 sl. — G. Bergamini, *Noterelle d'arte friulana II*. Ancora su Giovanni Antonio Pilacorte, v: »*Sot la nape*«, *XXIX*, 1977, str. 41 sl., slike 3—5. — 7. D. A. Guyon, *op. cit.*

Riassunto

IL VICARIO CLEMENTE NAISTOTH DE LOCH A S. PIETRO AL NATISONE

Più di 50 anni, dal 1480 al 1531, fu attivo a S. Pietro al Natisone il vicario Clemente Naistoth de Loch (Škofja Loka), figlio di Bernardo. Per la prima volta viene menzionato nel 1480, in qualità di cappellano parrocchiale, come testimone nel testamento del presbitero Pietro, suo predecessore a S. Pietro. Il 7 marzo dello stesso anno il capitolo di Cividale nominò Clemente vicario della detta parrocchia; nel 1484 Clemente ricevette anche la vasta parrocchia di S. Giorgio a Hoče presso Maribor, tuttavia nel 1498 rinunciò a quest'ultima, accontentandosi soltanto di quella di S. Pietro.

Pare che Clemente avesse goduto di particolare benevolenza da parte del patriarca e del capitolo cividalese. Nel 1492 accompagnò (probabilmente a causa della sua conoscenza delle lingue slovena e tedesca) il vescovo Jacopo Valaresso di Capodistria, visitatore apostolico aquileiese, durante la visita pastorale nei dintorni di Tolmino, nella Carniola Superiore e nella Carinzia e nel 1497 il vescovo Pietro Carlo di Caorle nella Stiria. Nel suo testamento sono citati come testimoni l'architetto Caspar da Tolmino e il pittore Bartolomeo de Loch (Škofja Loka). La sua erede fu »Magdalena Primosii de Vernaso nupta Mathaeo de Cavoreto«, senza dubbio slovena, come furono sloveni probabilmente anche l'architetto Caspar e il pittore Bartolomeo.

Clemente era uomo di ambizioni culturali. Dopo aver nel 1521 costruito la nuova chiesa o almeno il presbitero a Ciubiz sul Judrio, il summenzionato Caspar edificò nel terzo decennio del XVI° secolo anche il nuovo presbitero della chiesa parrocchiale di S. Pietro: ne testimoniano due capitelli dell'arco trionfale che furono più tardi riutilizzati come piedestallo del tabernacolo marmoreo, scolpito nel 1500 per ordine di Clemente dallo scultore Giovanni Antonio Pilacorte di Spilimbergo. E' probabile che avesse lavorato per Clemente anche il pittore Bartolomeo ma finora conosciamo nella Slovenia friulana soltanto i suoi affreschi nella chiesa di Sta Lucia a Cravero, eseguiti tuttavia nel 1536, cioè dopo la morte di Clemente.

Non conosciamo la data di nascita di Clemente. Pare che fosse nato verso la metà del XV° secolo. Da risolvere rimane anche la questione del suo cognome Naistoth: è stato trascritto esattamente? A Škofja Loka e nei dintorni questo cognome è sconosciuto.